

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЮРИДИЧНИЙ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Декан юридичного факультету

Т.О. Коломоєць

(підпис)

(ініціали та прізвище)

« _____ » _____ 2021р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

підготовки бакалаврів
очної (денної) форми здобуття освіти

спеціальність: Мисливське господарство та рослинні ресурси "205"

Факультет: Біологічний факультет

Освітня програма: "Біологія"

Укладач: Бичківський Олексій Олексійович, к.ю.н., доцент, доцент Кафедри історії і теорії держави та права

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри кримінального права та
правосуддя

Ухвалено науково-методичною радою
юридичного факультету

Протокол №__ від «__» _____ 20__ р.
завідувач Кафедри історії і теорії держави та
права

Протокол №__ від «__» _____ 20__ р.
Голова науково-методичної ради юридичного
факультету

Л.Г. Удовика

(підпис)

(ініціали, прізвище)

І.В.Сна

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Погоджено з навчально-методичним відділом

(підпис)

(ініціали, прізвище)

2021 рік

1. Опис навчальної дисципліни

1	2	3	
Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна (денна) форма здобуття освіти	заочна (дистанційна) форма здобуття освіти
Галузь знань 05 – Соціальні поведінкові науки	Загальна кількість кредитів – 3	Обов'язкова	
		Цикл загальної підготовки	
Спеціальність 051 - Економіка	Загальна кількість годин –90	Семестр:	
		3 - й	-
Освітньо-професійна програма Економічна кібернетика, Міжнародна економіка, Управління персоналом та економіка праці	Загальна кількість змістових модулів - 4	Лекції	
		10 год.	-
		Семінарські заняття	
Рівень вищої освіти: бакалаврський	Загальна кількість поточних контрольних заходів - 10	10 год.	-
		Самостійна робота	
		44 год.	-
		Вид підсумкового семестрового контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання дисципліни – надання знань, формування умінь та компетентностей для здійснення ефективної професійної діяльності, шляхом використання знань з прав і свобод людини і громадянина, формування у студентів відповідальності за особисті права та обов'язки, усвідомлення необхідності обов'язкового виконання в повному обсязі всіх заходів, які покликані забезпечувати дотримання усіх прав і свобод особи у суспільстві загалом.

Завдання вивчення дисципліни полягає у набутті студентами умінь і компетентностей шляхом: отримання знань з загальних понять права та прав і свобод; можливості реалізувати їх, будучи членом суспільства; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; вивчення системи чинного законодавства та ознайомлення зі змістом основних нормативних актів, що входять до її складу; ознайомлення з практикою застосування норм, що регулюють положення про права та обов'язки особи; визначення недоліків та проблем, а також тенденцій та перспектив розвитку правового регулювання відносин, що складаються у сфері діяльності особи; підвищення рівень правової свідомості та правової культури студентів.

У разі успішного завершення курсу здобувач зможе набути таких **знань та умінь**:

- користуватися понятійним апаратом дисципліни;
- мати навички реферування, систематизованого огляду та порівняльного аналізу філософської та загальнонаукової літератури;
- орієнтуватися в системі нормативних актів, що регулюють права і свободи, правильно їх аналізувати, коментувати та застосовувати;
- діяти соціально відповідально на основі етичних міркувань;
- викладати власні міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано;
- нести відповідальність за власні судження та результати власних діянь;

- здійснювати моніторинг та аналіз наукових джерел інформації та фахової літератури.
- застосовувати набуті знання у різних життєвих ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані висновки.

Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи і контрольні заходи
1	2
ЗК-01 Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.	Опитування на семінарських заняттях, підготовка презентацій з актуальних проблем
ЗК-02 Здатність зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.	Відповіді на семінарських заняттях Підготовка презентацій з актуальних проблем, складання кейсів
ПРН-01 Асоціювати себе як члена громадянського суспільства, наукової спільноти, визнавати верховенство права, зокрема у професійній діяльності, розуміти і вміти користуватися власними правами і свободами, виявляти повагу до прав і свобод інших осіб, зокрема, членів колективу	Опитування на семінарських заняттях, складання кейсів
ПРН-02 Відтворювати моральні, культурні, наукові цінності, примножувати досягнення суспільства в соціально-економічній сфері, пропагувати ведення здорового способу життя.	Відповіді на семінарських заняттях Підготовка презентацій з актуальних проблем, складання кейсів, написання тез доповідей

Міждисциплінарні зв'язки

Відповідно до освітньо-професійної програми курс «Права і свободи людини та громадянина» пов'язаний із такими дисциплінами: «Історія України».

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Роль держави та права у забезпеченні прав і свобод особи і громадянина.

Конституційні права і свободи людини

Поняття та ознаки держави, її форми, значення при забезпеченні прав і свобод. Поняття права та його ознаки. Загальнотеоретичні джерела права. Джерела права в Україні. Поняття та зміст правовідносин.

Поняття «право», «свобода» у сучасному конституційному праві України. Конституційно-правовий статус особи. Конституція України — основа подальшого розвитку національного законодавства. Конституційні права та обов'язки громадян. Громадянство України як один з інститутів конституційного права, порядок набуття громадянства. Порядок формування та повноваження Верховної ради України, Кабінету Міністрів України та Президента України. Місцеве самоврядування та участь особи в ньому, громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Змістовий модуль 2. Цивільні права і обов'язки особи. Права і обов'язки особи у сфері публічного адміністрування

Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків. Правоздатність і дієздатність. Здійснення цивільних прав. Межі здійснення цивільних прав. Види цивільних прав. Виконання цивільних обов'язків. Гендерна рівність в Україні. Способи захисту цивільних прав. Поняття спадкового права. Складання заповіту. Відносини особи і нотаріуса при реалізації своїх прав. Реєстрація актів цивільного стану: процедура, органи та їх повноваження. Сімейне право: права і обов'язки подружжя, дітей, усиновлення.

Система органів публічного адміністрування. Права та обов'язки особи у відносинах із органами публічного адміністрування. Право особи на звернення відповідно до Закону України «Про звернення громадян». Адміністративне судочинство як спосіб захисту порушеного права особи: процедура звернення.

Змістовий модуль 3. Трудові правовідносини, трудовий договір та час відпочинку

Трудове законодавство України. Поняття «молодий спеціаліст», «перше робоче місце». Поняття та сутність безпеки праці. Процедура атестації на роботі. Особистий розвиток та професійне зростання особи. Процедура захисту особи порушеного трудового права.

Трудовий договір: поняття, сторони, зміст, види. Порядок укладення трудових договорів. Документи, необхідні при прийнятті на роботу. Підстави припинення трудового договору. Розірвання трудового договору за ініціативою працівника та власника. Час відпочинку та його види. Щорічні відпустки, їх види та порядок надання.

Змістовий модуль 4. Правові основи підприємницької діяльності. Права і свободи особи у кримінальному праві та процесі

Поняття підприємницької діяльності. Підприємницька правоздатність особи. Порядок створення та реєстрації юридичної особи та фізичної особи-підприємця. Органи, які здійснюють державну політику у сфері підприємницької діяльності.

Поняття злочину та правопорушення. Охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання. Стадії кримінального провадження. Повноваження органів у кримінальному провадженні. Права особи, яка здійснює професійну діяльність при спілкуванні з правоохоронними органами.

4. Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години						Самостійна робота, год		Система накопичення балів		
		Усього годин		Лекційні заняття, год		Практичні заняття, год		о/д ф.	з/дис т.ф.	Теор. зав-ня, к-ть балів	Практ. зав-ня, к-ть балів	Усього балів
		о/дф.	з/ф	о/д ф.	з/дис т.ф.	о/д ф.	з/дис т.ф.					
1	2	3		4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	15	8	-	4	-	4	-	7	-	10	5	15
2	15	6	-	4	-	2	-	9	-	10	5	15
3	15	12	-	6	-	6	-	3	-	10	5	15
4	15	6	-	2	-	4	-	9	-	10	5	15
Усього за змістові модулі	60	32	-	16	-	16	-	28	-	40	20	60
Підсумковий семестровий контроль залік	30											40
Загалом		90								100		

5. Темі лекційних занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	Роль держави та права у забезпеченні прав і свобод особи і громадянина.	2	
1	Конституційні права і свободи людини і громадянина	2	
2	Цивільні права і обов'язки особи	2	
2	Права і обов'язки особи у сфері публічного адміністрування	2	
3	Трудові правовідносини особи	2	

3	Трудовий договір та його припинення	2	
3	Робочий час та час відпочинку	2	
4	Правові основи підприємницької діяльності	2	
Разом		16	

6. Теми семінарських занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	Роль держави та права у забезпеченні прав і свобод особи і громадянина.	2	
1	Конституційні права і свободи людини і громадянина	2	
2	Цивільні права і обов'язки особи	2	
3	Трудові правовідносини особи	2	
3	Трудовий договір та його припинення	2	
3	Робочий час та час відпочинку	2	
4	Правові основи підприємницької діяльності	2	
4	Права і свободи особи у кримінальному праві та процесі	2	
Разом		16	

7. Види і зміст поточних контрольних заходів

№ змістового модуля	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
1	Теоретичне завдання – Відповідь на семінарському занятті (тема розрахована на 2 заняття)	Питання для підготовки: 1. Поняття та ознаки держави. 2. Теорії походження держави. 3. Форми держави. 4. Поняття, ознаки права ті інших соціальних норм. 5. Загальнотеоретичні джерела права. 6. Ієрархіє нормативно-правових актів в Україні. 7. Поняття та склад правовідносин. 8. Конституційно-правовий статус особи. 9. Громадянство України як один з інститутів конституційного права, порядок набуття громадянства. 10. Перше-третє покоління прав людини. 11. Четверте	5 балів - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 3 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1-2 бали - поверховий виклад матеріалу, слабе знання теоретичних джерел.	5x2= 10

		покоління прав людини. 12. Система конституційних прав та свобод людини. 13. Забезпечення прав та свобод людини в Україні.		
	Практичне завдання - презентація	Презентація з актуальних питань прав і свобод в межах змістового модуля	5-4 балів – обрана тема є актуальною, зміст презентації відповідає її темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та самостійні судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності. 1-3 бали - обрана тема є актуальною, проте її зміст не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	5
Усього за ЗМ 1 контр. заходів	2	-	-	15
2	Теоретичне завдання – Відповідь на семінарському занятті	Питання для підготовки: Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків. Правоздатність і дієздатність. Види цивільних прав.	5 балів - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість	5

		Способи захисту цивільних прав. Сімейне право: права і обов'язки подружжя, дітей, усиновлення. Спадкування.	відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 3 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1-2 бали - поверховий виклад матеріалу, слабе знання теоретичних джерел.	
	Теоретичне завдання – Виконання тесту	Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/mod/quiz/view.php?id=33555 5	5 питань Одне питання – 1 бал	5
	Практичне завдання – Написання контрольної роботи	Контрольна робота виконується у письмовому вигляді на одному із семінарських занять. Дається розгорнута відповідь на 2 питання із пройденого матеріалу.	5 балів – у контрольній роботі надано розгорнуту відповідь на 2 питання, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення, робити логічні та повні висновки; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки. 4-1 бал – питання не розкрито у повному обсязі, або розкрито одне із питань, висновки зроблені за підсумками розгляду питання є помилковими, присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки.	5
Усього за ЗМ 2 контр. заходів	3	-	-	15
3	Теоретичне завдання: – Відповідь на семінарському занятті (тема розрахована на 2 заняття)	Питання для підготовки: 1. Поняття трудових правовідносин, їх структура та загальна характеристика суб'єктів. 2. Працівники як суб'єкти трудових правовідносин. 3. Роботодавці як суб'єкти трудових правовідносин.	5 балів - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 3 бали - авторська	5x2= 10

		<p>4. Поняття трудового договору та його відмінність від цивільно-правових угод про працю.</p> <p>5. Сторони та зміст трудового договору.</p> <p>6. Випробування при прийнятті на роботу.</p> <p>7. Прийняття на роботу та юридичне оформлення трудового договору.</p> <p>8. Зміна умов трудового договору: а) поняття переведення та переміщення на іншу роботу; б) види переведень на іншу роботу; в) зміна істотних умов праці.</p> <p>9. Поняття та види підстав припинення трудового договору. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника.</p> <p>10. Загальні та додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника.</p> <p>11. Поняття та види робочого часу.</p> <p>12. Режим та облік робочого часу.</p> <p>13. Надурочні роботи та чергування.</p> <p>14. Поняття та види часу відпочинку.</p> <p>15. Щорічні відпустки та порядок їх надання.</p> <p>16. Соціальні відпустки ті інші види відпусток.</p>	<p>позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1-2 бали - поверховий виклад матеріалу, слабке знання теоретичних джерел.</p>	
Практичне завдання – презентація	Презентація з актуальних питань прав і свобод в межах змістового модуля		<p>5-4 балів – обрана тема є актуальною, зміст презентації відповідає її темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, робити логічні та повні висновки; робота є оригінальним дослідженням, що містить авторську позицію та самостійні</p>	5

			судження; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності. 1-3 бали - обрана тема є актуальною, проте її зміст не повністю відповідає його темі, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення роботи, проте висновки не є повними; робота не є оригінальним дослідженням; присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки; автор дотримується принципів академічної доброчесності.	
Усього за ЗМ 3 контр. заходів	2	-	-	15
4	Теоретичне завдання – Відповідь на семінарському занятті	Питання для підготовки: 1. Поняття підприємницької діяльності. Підприємницька правоздатність особи. 2. Органи, які здійснюють державну політику у сфері підприємницької діяльності. 3. Порядок створення та реєстрації юридичної особи та фізичної особи-підприємця. 4. Банкрутство. 5. Поняття та ознаки злочину. 6. Обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання. 7. Стадії кримінального провадження. 8. Повноваження органів у кримінальному провадженні. 9. Охорона прав, свобод та законних	5 балів - повна змістовна відповідь на всі завдання, оперування багатьма теоретичними джерелами, висока аргументованість відповіді, переконливе демонстрування власної авторської позиції; 3 бали - авторська позиція заявлена, але повністю не обґрунтована, викладення матеріалу засноване на знанні джерел, але без аналітичної позиції; 1-2 бали - поверховий виклад матеріалу, слабке знання теоретичних джерел.	5

		інтересів учасників кримінального провадження.		
	Теоретичне завдання – Виконання тесту	Посилання на тест: https://moodle.znu.edu.ua/mod/quiz/view.php?id=335556	10 питань 1 питання - 0,5 балів	5
	Практичне завдання – Написання контрольної роботи	Контрольна робота виконується у письмовому вигляді на одному із семінарських занять. Дається розгорнута відповідь на 2 питання із пройденого матеріалу.	5 балів – у контрольній роботі надано розгорнуту відповідь на 2 питання, автор демонструє вміння узагальнювати, співставляти різні точки зору з проблеми, аргументувати основні положення, робити логічні та повні висновки; відсутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки. 4-1 бал – питання не розкрито у повному обсязі, або розкрито одне із питань, висновки зроблені за підсумками розгляду питання є помилковими, присутні орфографічні, синтаксичні та стилістичні помилки.	5
Усього за ЗМ 4 контр. заходів	3	-	-	15
Усього за змістові модулі контр. заходів	10	-	-	60

8. Підсумковий семестровий контроль

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
Залік	Письмова відповідь на заліку	передбачає розгорнуте висвітлення двох питань, перелік яких наведено у Moodle на сторінці https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/240037/mod_resource/content/1	правильна відповідь на одне питання оцінюється у 5 балів (max 10 балів)	10

	Тестування в Moodle	передбачає відповіді на 20 тестових питань, перелік яких наведено у Moodle на сторінці https://moodle.znu.edu.ua/mod/quiz/view.php?id=225212 здійснюється на заліковому тижні. Публічний захист є обов'язковою вимогою для зарахування результатів за даними видами робіт	правильна відповідь оцінюється у 0,5 балів за одне тестове питання (max 10 балів) вдало виконана презентація, яка відповідає вимогам новизни, актуальності, проблемності або опубліковані тези оцінюються (max 20 балів)	30
Усього за підсумковий семестровий контроль				40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків : Право, 2020. 592 с.
2. Конституційне право України: навч. посіб. / Ю. О. Фрицький; Відкр. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т права та суспіл. відносин. Київ: Університет «Україна», 2018. 220 с.
3. Конституційне право України: підручник / [Алмаші І. М. та ін.; уклад.: Коцкулич В. В., Джуган В. В.]; Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», юрид. ф-т, каф. конституц. права та порівнял. правознавства. 8-е вид., перероб. та допов. Ужгород: Гельветика, 2018. 409 с.
4. Іванов Ю. Ф. Цивільне право України : Навч. посіб. у 2 т. / Ю. Ф. Іванов, О. В. Куриліна, М. В. Іванова. 2-ге вид. доповн. і переробл. Т. 1. Київ : Алерта, 2019. 342 с.
5. Омелянчик С. В. Трудове право України: курс лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Правознавство». Запоріжжя: ЗНУ, 2018. 129 с.

Додаткова:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ : Юрінком, 1996. 80 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
3. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Кримінальний кодексу України від 5 квітня 2001 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. URL: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
6. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI- URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
7. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
8. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
10. Совгира О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
11. Трудове право України : підручник / [С. М. Бортник та ін.] ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. 407 с.
12. Трудове право : підручник / [О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А.М. Слюсар та ін.] ; за заг. ред. О.М. Ярошенка. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2019. 544 с.
13. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності: навчальний посібник / Л. В. Хомко, Х. Ю. Кульгавець. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

Інформаційні джерела:

1. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua>
2. Інформаційний центр Міністерства юстиції України. URL: <http://www.informjust.kiev.ua>
3. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
4. Державне підприємство «Інформаційні судові системи». URL: <https://ics.gov.ua/ics/about/acts/>
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>
6. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua>
7. Верховна Рада України: офіційний веб-портал URL: <http://iportal.rada.gov.ua/>
8. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
9. Всеукраїнський юридичний портал URL: <http://jurconsult.net.ua/>
10. Інститут законодавства Верховної Ради України. URL: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/control/uk/index>